

تأثیر سرمایه اجتماعی بر سرمایه فرهنگی (مورد مطالعه: معلمان استان همدان و شهرستان‌های تابعه)

مهرداد حسین‌پناهی^۱، دکتر ایرج ساعی ارسی^۲ و دکتر ساسان ودیعه^۳

تاریخ وصول: ۹۴/۸/۲

تاریخ پذیرش: ۹۴/۱۱/۳

چکیده:

سرمایه‌ی فرهنگی یکی از انواع سرمایه‌ای است که در تحلیل بوردیو (۱۹۷۷) مطرح شده است. به دنبال مطرح شدن مفهوم سرمایه‌ی فرهنگی در حوزه‌ی جامعه‌شناسی، پژوهش‌های مختلفی انجام شده است که با عناوین مختلف به بررسی رابطه‌ی بین سرمایه‌ی فرهنگی و دیگر متغیرها مانند موفقیت تحصیلی پرداخته‌اند. پژوهش حاضر به بررسی تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی بر سرمایه‌ی فرهنگی معلمان استان همدان و شهرستان‌های تابعه در بین نمونه‌ی ۳۷۶ نفری پرداخته است و از نظریه‌ی سرمایه‌ی فرهنگی بوردیو و پاتنام جهت تنظیم فرضیه‌های پژوهش استفاده شده است. روش نمونه‌گیری بصورت خوشه‌ای و جهت گردآوری داده‌ها از پرسشنامه‌ی بسته و در طیف لیکرت استفاده گردیده است و جمعیت نمونه در هر خوشه از طریق نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شده‌اند، از طریق نرم‌افزار SPSS و AMOS نسخه‌ی ۲۳ و با استفاده از فرمول‌های رگرسیون و تحلیل مسیر به تحلیل داده‌ها پرداخته شده که در نهایت این نتایج به دست آمده است، به ازای یک واحد افزایش در سرمایه‌ی اجتماعی، آگاهی، اعتماد عمومی و مشارکت اجتماعی به ترتیب ۵۰٪، ۴۳٪، ۲۹٪ و ۳۱٪ افزایش در سرمایه‌ی فرهنگی کاملاً مشهود می‌باشد و به این ترتیب می‌توان معنی‌دار بودن تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته (سرمایه‌ی فرهنگی) را تأیید نمود.

مفاهیم کلیدی: سرمایه، سرمایه‌ی فرهنگی، سرمایه‌ی اجتماعی

^۱ دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی اقتصادی توسعه‌ی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز (نویسنده‌ی مسئول) mehrdadpanahi58@gmail.com

^۲ استادیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ابهر saiearasi@gmail.com

^۳ استادیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز sas.vadiei@iauctb.ac.ir

مقدمه و بیان مسأله

سرمایه‌ی فرهنگی مجموعه‌ای از روابط، معلومات و امتیازات است که فرد، برای حفظ کردن یا بدست آوردن یک موقعیت اجتماعی از آن استفاده می‌کند. بعبارت دیگر، سرمایه‌ی فرهنگی بطور دائمی در قلمرو امکانات یک قشر، گروه، طایفه یا قبیله است (صالحی، ۱۳۸۶: ۶۴).

تمرکز و انباشت انواع مختلف کالاهای ملموس فرهنگی و نیز قدرت و توانایی در اختیار گرفتن این کالاها و همچنین استعداد و ظرفیت فرد در شناخت و کاربرد این وسایل را سرمایه‌ی فرهنگی می‌گویند. این سرمایه در مقوله‌ی سرمایه‌ی فرهنگی تجسم‌یافته، عینیت‌یافته و نهادی قابل مطالعه است. سرمایه‌ی فرهنگی تجسم‌یافته نوعی ثروت درونی و بخش جدایی‌ناپذیر از فرد است که با شخصی که در آن تجسم می‌یابد عجین شده، این سرمایه به تمامی اشیا و کالاهای فرهنگی گفته می‌شود. سرمایه‌ی فرهنگی نهادی با مقررات نهادینه شده حاصل و از طریق انواع مدارک تحصیلی در ارتقا پایگاه اجتماعی مؤثر است. سرمایه‌ی فرهنگی تجسم‌یافته از طریق شاخص‌های میزان آشنایی و فعالیت‌های هنری مانند موسیقی، خط و نقاشی، ورزش، زبان خارجی و ... مورد سنجش قرار می‌گیرد. سرمایه‌ی فرهنگی عینیت‌یافته با مؤلفه‌های موارد نرم‌افزاری (کتاب، تابلوهای نقاشی، عضویت در کتابخانه) و وسایل سخت‌افزاری مانند کامپیوتر، اینترنت، ماهواره، دوربین و مانند آنها مورد مطالعه قرار می‌گیرد. سرمایه‌ی فرهنگی نهادی با شاخص‌هایی مانند مدارک تحصیلی و گواهی‌نامه‌های معتبر فنی و حرفه‌ای مورد سنجش قرار می‌گیرد. مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی مفهومی پیچیده، چندوجهی و بین‌رشته‌ای است که توجهی بسیاری از صاحب‌نظران را به خود جلب نموده است. سرمایه‌ی اجتماعی را اغلب شبکه‌ای از ارزش‌ها و هنجارها به حساب می‌آورند. از زمان طرح این مفهوم تاکنون، تحقیقات زیادی درباره‌ی آن صورت گرفته است و تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی بر کاهش مسائل اجتماعی، افزایش سلامت روان، کاهش جرایم، افزایش پیوندهای اجتماعی، ایجاد شبکه‌های حمایتی برای اعضاء خانواده، کاهش مصرف مواد مخدر، کاهش خشونت خانوادگی، افزایش فعالیت‌های بهداشتی، کاهش میزان خودکشی، کاهش احتمال ترک تحصیل نوجوانان کاهش کودک‌آزاری و افزایش تسهیل در جریان و پردازش اطلاعات تأیید شده است (شریفیان ثانی، ۱۳۸۰: ۹-۷).

رابط پاتنام نقش پیوندهای اجتماعی را، بعنوان شکلی از سرمایه‌ی اجتماعی، در توسعه‌ی اقتصادی غیر قابل انکار می‌داند چرا که به اعتقاد وی روابط و پیوندهای اجتماعی

در نتیجه‌ی اعتماد، که وی آن را مهم‌ترین عنصر سرمایه‌ی اجتماعی می‌داند، شکل می‌گیرند و در این حالت افراد جامعه آمادگی همکاری و مشارکت بصورت گروهی را در امور مختلف جامعه از جمله در حفظ میراث فرهنگی و ارتقاء فضاهای شهری خواهند داشت و نسبت به جامعه احساس تعهد و مسئولیت بیشتری خواهند نمود. به اعتقاد پوتنام، در نتیجه اعتماد در دو سطح فردی و اجتماعی است که جامعه به سوی جامعه‌ای شاد که همه و همه به نوعی در تعالی آن همکاری دارند پیش خواهد رفت که در نهایت چنین جامعه‌ای قادر خواهد بود هر چه بیشتر به هدف خود در جهت رسیدن به توسعه‌ی پایدار در کلیه ابعاد زندگی و بطور خاص توسعه‌ی شهری پایدار نزدیک گردد؛ بنابراین می‌توان گفت، سرمایه‌گذاری بر روی سرمایه‌ی اجتماعی بعنوان یک عامل مؤثر و نیز پیش‌بینی کننده‌ی قوی در تعیین میزان شادمانی شهروندان و سطح کیفی زندگی در یک اجتماع شهری بیش از سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی می‌تواند کارآمد باشد (میرشاه جعفری و همکاران، ۱۳۸۱: ۵۸-۵۱).

فرهنگ بعنوان یک ابزار برای رسیدن به توسعه‌ی اقتصادی است. در طول فرآیند توسعه‌ی اقتصادی، انتقال سرمایه‌ی فرهنگی به سرمایه‌ی اقتصادی صورت می‌گیرد. بسیاری از اقتصاددانان به درستی اشاره می‌کنند که تفاوت در عملکرد اقتصادی را از یک جامعه به جامعه‌ی دیگر بهتر است بر اساس اختلالاتی که در عوامل فرهنگی وجود دارد، تعیین کرد. در ایران مشکلات فرهنگی متعدد سد راه توسعه‌ی اقتصادی شده‌اند. اگر چاره‌ای برای این مشکلات اندیشیده نشود عمق توسعه‌نیافتگی کشور روزبه‌روز بیشتر می‌شود. بدیهی است دستیابی به توسعه‌ی فرهنگی، در گرو مدیریتی درست و کارآمد می‌باشد. در ادامه باید گفت سرمایه‌های فرهنگی زمینه‌ساز و پایه‌گذار رشد و توسعه‌ی اقتصادی در جامعه می‌باشد که این عامل از عوامل اصلی در تبیین توسعه یا عدم توسعه‌یافتگی جوامع شناخته شده است. در جامعه‌ی نیمه سنتی ایرانی و مقاومت بر سر حفظ آن و عدم یکپارچگی فرهنگی در کشور سدّ عمده‌ای در عدم توسعه‌یافتگی شناخته شده است. سرمایه‌های فرهنگی افراد که همان عادت‌واره‌ها و خصلت‌های گوناگون آنان است در بر دارنده‌ی منابعی جهت رشد یا عدم آن می‌باشد. رشد شهرها و توسعه‌ی شهرنشینی در دهه‌های اخیر جوامع شهری در کشورهای رو به توسعه را با چالش‌های متعددی در زمینه‌ی مسائل فرهنگی و اجتماعی مواجه نموده است که اساس این مسائل را می‌توان در جریان تسلط بازار جهانی بر این جوامع جستجو نمود. در چنین شرایطی که بازار و ارزش‌های اقتصادی بعنوان مؤلفه‌هایی تعیین‌کننده در توسعه‌ی شهرها مطرح

می‌گردند، خواه ناخواه سرمایه‌های با ارزش فرهنگی و اجتماعی رو به انحطاط نهاده و تضعیف می‌شوند. در طی این فرایند حس اعتماد در دوسطح فردی و اجتماعی از جامعه رخت بر بسته و شکافی عمیق در سطوح مختلف ارتباطات در جامعه شکل می‌گیرد که نتیجه‌ی آن عدم رضایت خاطر شهروندان و نیز عدم تعهد نسبت به شهر به ویژه در زمینه‌ی حفظ و نگهداری میراث فرهنگی، عدم تحرک و پویایی در جامعه و در نهایت این که با کم‌رنگ شدن عوامل نشاط و فرح‌بخشی در شهرها، خشونت و جرم در جامعه افزایش می‌یابد. بنابراین، جوامع شهری در کشورهای در حال توسعه با بازگشت به سوی سرمایه‌های فرهنگی و اجتماعی و تلاش در جهت تقویت این دو نوع سرمایه با ارزش قادر خواهند بود با موفقیت از بحرانی که در آن به سر می‌برند خارج شوند. افزایش سطح سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی در شهرها که از پیوندهای اجتماعی و مشارکت‌های مدنی در نتیجه اعتماد متقابل ممکن می‌گردد شهرها را به سوی پویایی، سرزندگی و نشاط سوق می‌دهد و مردم را نسبت به شهر و مسائل و مشکلات آن حساس و متعهد می‌نماید، در چنین شرایطی است که سرمایه‌های فرهنگی و اجتماعی قادر خواهند بود تا از طریق افزایش گردشگری فرهنگی و در پی آن جذب سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی به رشد اقتصادی شهرها کمک کرده و شهرها را به توسعه‌ی پایدار هرچه بیشتر نزدیک نمایند و بدین ترتیب سرمایه‌های فرهنگی و اجتماعی مولد سرمایه‌ی اقتصادی می‌گردند، در عین این که سطح اعتماد، تعامل، همکاری و در نهایت امنیت اجتماعی نیز در جامعه افزایش یافته است.

با توجه به اهمیت سرمایه در زندگی معاصر، و بسط و گسترش آن به عرصه‌های مختلف حیات اجتماعی، در این تحقیق، در صدد بررسی تأثیر بین این سرمایه‌ها هستیم به عبارت دیگر، سؤال اصلی در این تحقیق بررسی این مسئله است که میزان تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی بر سرمایه‌ی فرهنگی تا چه اندازه است؟

هدف این پژوهش در دو منظور الف) ابتدا میزان تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی بر سرمایه‌ی فرهنگی و ب) تأثیر مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی بر سرمایه‌ی فرهنگی بررسی خواهد شد.

پیشینه پژوهش

سرمایه‌ی فرهنگی اصطلاحی جامعه‌شناختی است که از زمانی که پیر بوردیو در سال ۱۹۷۳ آن را مطرح ساخت کاربرد گسترده‌ای پیدا کرد. او به همراه ژان کلود پاسرون برای

اولین بار عبارت "بازتولید فرهنگی و بازتولید اجتماعی" را در عنوان اثر خود بکار بردند، در این اثر بورديو كوشيد درآمدهای ناشی از فعالیتهای آموزشی در فرانسه را در دهه‌ی ۱۹۶۰ تبیین نماید. او دیدگاه خود را بعدها بسط داد و در قالب کتاب‌هایی با عنوان «صورت‌های سرمایه» و «اصالت دولت» نگاه‌های تازه‌تری را پیش‌کشید. از دیدگاه او، سرمایه آن چیزی است که بعنوان یک رابطه‌ی اجتماعی در درون یک سازواره از تعاملات، عمل می‌نماید و دامنه‌ی آن بدون هیچ تمایزی به تمامی کالاها، اشیا و نشانه‌هایی که خود را بعنوان چیزهای کمیاب و ارزشمند، عرضه می‌دارند (و در یک ساختار مشخص اجتماعی مورد تقاضا هستند) کشیده می‌شوند و سرمایه‌ی فرهنگی بعنوان یک رابطه‌ی اجتماعی درون سازواره‌ای از تعاملات که مشتمل بر دانش فرهنگی انباشته عمل می‌کند، منتهی به قدرت و منزلت می‌گردد (هارکر^۱، ۱۹۹۰: ۱۳).

سرمایه‌ی فرهنگی مشتمل بر کفایت زبانی، فرهنگی و مهارت‌های فرهنگ طبقات بالاتر است و بازنمای جمع نیروهای غیر اقتصادی مثل زمینه‌ی خانوادگی، طبقه‌ی اجتماعی، سرمایه‌گذاری‌های گوناگون و تعهدات نسبت به آموزش و منابع مختلف است که بر موفقیت تأثیر می‌گذارد (دامیس^۲، ۲۰۰۲: ۶۸-۴۴).

از نگاه بورديو، سه نوع سرمایه در جامعه ایفای نقش می‌کنند که تعیین‌کننده‌ی قدرت اجتماعی و نابرابری اجتماعی‌اند. سرمایه‌ی اقتصادی، منابع مالی را توصیف می‌کنند. سرمایه‌ی اجتماعی مربوط به این می‌شود که شما چه کسی را می‌شناسید؛ در واقع سرمایه‌ی اجتماعی مربوط به پیوندهای اجتماعی است که مردم قادرند آن‌ها را به نفع بهره‌ی خاص خود بسیج کنند و سرمایه‌ی فرهنگی که دارای ابعاد متفاوتی از جمله دانش عینی درباره‌ی هنرها و فرهنگ‌ها، سلیقه و ترجیحات فرهنگی، مهارت‌ها و بلد بودن فرهنگی مانند نواختن آلات موسیقی و توانایی تشخیص خوب و بد است. بورديو سرمایه‌ی فرهنگی را بعدی از یک منش عادی گسترده‌تر می‌بیند؛ از این‌رو این سرمایه، بازتابنده‌ی طبقه‌ی اجتماعی صاحب آن سرمایه است. منش عادی یا عادت‌واره از نگاه بورديو مجموعه پایداری از خلق و خواهایی است که امکان تغییر از یک موضع به موضع دیگر را دارند. او ثابت کرده است که طبقات و گروه‌های شغلی خاص، سلیقه متمایزی در موسیقی، هنر، غذا و غیره دارند. این گفته، مؤید این نظر اوست که سرمایه‌ی فرهنگی (که سلیقه تنها یکی از شاخص‌های آن است) بوسیله‌ی موقعیت اجتماعی و طبقه‌ی اجتماعی افراد شکل

¹ Harker

² Dumais

می‌گیرد؛ عبارت دیگر، سلايق فرهنگی مردم، تحت تأثير طبقه‌ی آن‌ها قرار دارد. مسئله‌ی تعيين‌کننده در نظريه‌ی بورديو ادعای او در اين مورد است که سرمايه‌ی فرهنگی، موجب تفاوت است و به دائمی کردن نابرابری‌های اجتماعی کمک می‌کند. بورديو، استدلال می‌کند که گروه‌های نخبه تعيين می‌کنند که چه چیزی پذیرفتنی یا سرمايه‌ی فرهنگی با ارزش است و چه چیزی بی‌ارزش است (اسمیت، ۱۳۸۷: ۲۲۲-۲۲۰).

پاتنام نتیجه گرفته که هر جا سرمايه‌ی اجتماعی از میزان بیشتری برخوردار بوده بر کارایی نهادی و حکومت خوب، تأثير مثبت داشته است. از نظر پاتنام، سرمايه‌ی اجتماعی آن دسته از ویژگی‌های زندگی اجتماعی، شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد است که مشارکت‌کنندگان را قادر می‌سازد تا به شیوه‌ای مؤثرتر اهداف مشترک خود را تعقیب کنند؛ به بیان دقیق‌تر، سرمايه‌ی اجتماعی از طریق افزایش هزینه‌های بالقوه جدا شدن، تقویت هنجارهای مستحکم بده بستان، تسهیل جریان اطلاعات از جمله اطلاعات مربوط به شهرت کنشگران و تجسم موفقیت‌های گذشته سعی دارد به تحقق کنش جمعی کمک کند (لین، ۲۰۰۱: ۷۵).

پاتنام از دو جزء اساسی این مفهوم سخن به میان آورده است. سرمايه‌ی اجتماعی درون‌گروهی و سرمايه‌ی اجتماعی پیوندی که البته وی راس گیتل و آویس ویدال را بنیان‌گذار این تعاریف می‌داند. نوع درون‌گروهی برای بیان ارزش شبکه‌های اجتماعی همگن و نوع پیوندی برای شبکه‌های ناهمگن استفاده می‌شود. بعنوان نمونه، باندهای تبهکاری سرمايه‌ی اجتماعی درون‌گروهی ایجاد می‌کنند در حالی که گروه‌های کر و باشگاه‌های بولینگ (که پوتنام عنوان کتابش را از آنها اقتباس کرده و معتقد است در حال کاهش هستند) نوع پیوندی ایجاد می‌کنند. چنین ادعا می‌شود که سرمايه‌ی اجتماعی پیوندی می‌تواند منافع متعددی برای جوامع، دولت‌ها، اشخاص و گروه‌ها داشته باشد. پوتنام علاقه‌ی خاصی دارد که یادآور شود عضو شدن در یک سازمان، احتمال مرگ افراد در سال بعد از عضویت را به نصف کاهش می‌دهد (همان: ۹۹).

تمایز این دو نوع به ما قدرت بیشتری در درک اثرات احتمالی منفی سرمايه‌ی اجتماعی بر کل جامعه می‌دهد (اگر چه همواره دارایی ارزشمندی برای افراد و گروه‌ها به حساب می‌آید). شبکه‌های افقی شهروندان و گروه‌ها که موجب افزایش بهره‌وری اجتماع و همبستگی هستند، بعنوان سرمايه‌ی اجتماعی مثبت تلقی می‌شوند، در حالی که باندهای انحصارگرای خود محور و ساختارهای لابی طبقاتی را که در خلاف منافع جمعی عمل می‌کنند، می‌توان سرمايه‌ی اجتماعی منفی و از معضلات جامعه نامید. بنابر یک بررسی،

سرمایه‌ی اجتماعی اینترنتی گسترش یافته از طریق شبکه‌های اجتماعی همانند فیسبوک و مای اسپیس ظاهراً از نوع پیوندی است، اگر چه سرمایه‌ی اجتماعی مجازی عرصه‌ی جدیدی از تحقیق به شمار می‌آید (همان: ۹۹).

سرمایه‌ی اجتماعی عنصری مطلوب برای انجام همکاری‌های درون‌گروهی است و هر چه میزان آن بالاتر باشد دستیابی گروه به اهداف خود با هزینه‌ی کمتری انجام می‌گیرد. اگر در گروهی به سبب نبود ویژگی‌هایی مانند اعتماد و هنجارهای مشوق مشارکت و سرمایه‌ی اجتماعی به اندازه‌ی کافی فراهم نباشد، هزینه‌های همکاری افزایش خواهد یافت و تحقق عملکرد، بستگی به برقراری نظام‌های نظارتی و کنترل بر هزینه پیدا خواهد کرد. در مقابل، وجود سرمایه‌ی اجتماعی به میزان کافی و مناسب، سبب برقراری انسجام اجتماعی و اعتماد متقابل شده و هزینه‌های تعاملات و همکاری‌های گروهی کاهش می‌یابد و در نتیجه عملکرد گروه بهبود می‌یابد (لین، ۲۰۰۱: ۷۸).

پاتنام سرمایه‌ی اجتماعی را واجد هر دو بعد فردی و جمعی می‌داند و قبل از هر چیز افرادی را بهره‌مند می‌سازد که سرمایه‌ی اجتماعی را شکل می‌دهند؛ بنابراین سرمایه‌ی اجتماعی هم کالای خصوصی و هم کالای عمومی است. پاتنام در کتاب بولینگ یک نفره معتقد است که گر چه سرمایه‌ی اجتماعی درون‌گروهی در گروه‌های مختلف قومی، سنی، جنسی، طبقاتی و ... ممکن است باعث شکل‌گیری خودهای انحصاری و تنگ‌نظرانه شود، اما سرمایه‌ی اجتماعی بین‌گروهی باعث اتصال افراد غیر مشابه از بخش‌های گوناگون جامعه با هویت‌های باز و خالی از تعصب به یکدیگر می‌گردد و اگر چه این دو نوع سرمایه بسیار مهم هستند، اما جایگزین یکدیگر نبوده و در جامعه از هم جدا نیستند، بلکه با آمیزه‌ای از آنها در گروه‌های اجتماعی روبرو هستیم و از کم و زیاد شدن این دو نوع می‌توان بحث کرد. پاتنام در بخش دوم کتاب بولینگ یک نفره به بررسی روند مشارکت مدنی و سرمایه‌ی اجتماعی در آمریکا می‌پردازد و نتیجه می‌گیرد که کاهش سرمایه‌ی اجتماعی به شکل کاهش مشارکت سیاسی و اعتماد به حکومت، کاهش مشارکت سازمانی فعال و در یک کلام کاهش مشارکت مدنی مشاهده می‌شود. پاتنام مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی را فراتر از سطح فردی بکار می‌گیرد و به چگونگی کارکرد سرمایه‌ی اجتماعی در سطح منطقه‌ای و ملی و نوع تأثیرات سرمایه‌ی اجتماعی بر نهادهای دموکراتیک علاقه‌مند است. به همین منظور در دو مطالعه‌ی تطبیقی، میان ایالت‌های مختلف در آمریکا (در کتاب بولینگ تک نفره) و همچنین حکومت‌های منطقه‌ای تازه تأسیس ایتالیا در شمال و جنوب در دهه‌ی ۷۰ (در کتاب سنت‌های مدنی و دموکراسی) تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی را

در تقویت جامعه‌ی مدنی و کارآمدی مردم‌سالاری از سویی و رشد و توسعه‌ی اقتصادی از سوی دیگر مورد بررسی قرار داده است. اگر چه او از منافع خصوصی سرمایه‌ی اجتماعی نیز غافل نبوده و بصورت‌های عمومی و خصوصی به جهات فردی و جمعی سرمایه‌ی اجتماعی اشاره دارد، اما به صراحت بیان می‌دارد که تمرکز و علاقه‌مندی خاص او منافع خارجی و بهره‌های عمومی سرمایه‌ی اجتماعی است (همان: ۷۸).

پاتنام معتقد است که میزان بالای سرمایه‌ی اجتماعی در ایالت‌های مختلف باعث ایجاد یک قدرت جادویی می‌گردد. دلایلی به این شرح است:

- سرمایه‌ی اجتماعی باعث حل مسائل جمعی می‌گردد. اگر مردم (در حفظ نفع یا خیر عمومی که غیر قابل تقسیم و محروم کردن مثل هوای پاک یا محیط زیست سالم) با یکدیگر همکاری کنند و هر یک سهم خود را انجام دهند از وضع بهتری برخوردار خواهند بود. از طرف دیگر ساز و کار نهادی شدن باعث می‌گردد که رفتار جمعی قابل قبول از سوی همگان مورد قبول قرار گیرد و شبکه‌ها و هنجارهای اجتماعی که باعث تضمین آنها می‌شود، در شکل‌گیری چنین ساز و کاری مؤثرند.

- سرمایه‌ی اجتماعی باعث تسهیل گردش چرخش‌هایی می‌شود که اجازه‌ی پیشرفت همسان و یکنواخت جوامع را می‌دهد.

- سرمایه‌ی اجتماعی باعث بهبود وضعیت و بخت و اقبال نیز می‌گردد، به صورتی که با گسترش آگاهی از راه‌های مختلف و توانایی‌هایی که به یکدیگر متصل هستند به افرادی که با یکدیگر ارتباط دارند، اجازه می‌دهد که از تسامح و انعطاف بیشتری برخوردار باشند، خودخواهی کمتری داشته باشند و از همنوایی و همدلی بیشتری برخوردار باشند.

- وقتی افراد ارتباطشان با دیگران کم می‌شود، کمتر می‌توانند راستی و صداقت خود را در داد و ستد و گفت و گوها درک کنند و در چنین شرایطی مردم کمتر هرز می‌روند. پاتنام در بحث تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی بر مردم‌سالاری معتقد است که با افزایش سرمایه‌ی اجتماعی و تعهد مردم در پرداخت مالیات‌ها و عوارض که رابطه‌ی مستقیم با سرمایه‌ی اجتماعی دارد، طبیعتاً کارایی حکومت و نهادهای مدنی افزایش می‌یابد.

پاتنام موفقیت در غلبه بر معضلات عمل جمعی و فرصت‌طلبی را که در نهایت به ضرر خود افراد تمام می‌شود به زمینه‌ی اجتماعی گسترده آن مربوط می‌داند، به گونه‌ای که همکاری داوطلبانه در جامعه‌ای که سرمایه‌ی اجتماعی عظیمی را در شکل هنجارهای عمل متقابل و شبکه‌های مشارکت مدنی به ارث برده‌اند بهتر صورت می‌گیرد. شبکه‌های مشارکت مدنی، یکی از اجزاء ضروری سرمایه‌ی اجتماعی می‌باشند و هر چه این شبکه‌ها

متراکم‌تر باشند احتمال همکاری شهروندان در جهت منافع متقابل بیشتر است. شبکه‌های مشارکت مدنی، هزینه‌های بالقوه‌ی عهدشکنی را در هر معامله‌ای افزایش می‌دهند. فرصت‌طلبی، منافی را که فرد انتظار دارد از دیگر معاملات همزمانش و معاملات آینده نصیبش شود به خطر می‌اندازد. شبکه‌های مشارکت مدنی در زبان نظریه بازی‌ها، تکرار پیوند درونی بازی‌ها را افزایش می‌دهند (بلینگتن، ۱۳۸۰: ۱۷۷).

شبکه‌های مشارکت مدنی، هنجارهای قوی معامله متقابل را تقویت می‌کنند، شبکه‌های مشارکت مدنی ارتباطات را تسهیل می‌کنند و جریان اطلاعات را در مورد قابل اعتماد بودن افراد بهبود می‌بخشند. شبکه‌های مشارکت مدنی اجازه می‌دهند که حسن شهرت‌ها به دیگران انتقال یافته و پالایش شوند. شبکه‌های مشارکت مدنی تجسم موفقیت پیشینیان در همکاری هستند که می‌توانند بعنوان چارچوب فرهنگی شفاف برای همکاری آینده عمل نمایند. البته شبکه‌های مشارکت مدنی موردنظر کلمن و پاتنام شامل شبکه‌های افقی می‌باشند نه عمودی، زیرا در شبکه‌های عمودی جریان عمودی اطلاعات غیر موثرتر از جریان افقی اطلاعات هستند و بخشی از آن به این دلیل است که اطلاعات قابل اتکا و درست مانع بهره‌کشی و استعمار محسوب می‌شوند. مهم‌تر اینکه مجازاتی که از هنجارهای معامله‌ی متقابل در مقابل تهدید فرصت‌طلبی حمایت می‌کند در شبکه‌های عمودی، کمتر برای مقامات عالی وضع می‌شوند و اگر هم وضع شوند کمتر اجرا می‌گردند. عنصر دیگر سرمایه‌ی اجتماعی از نظر پاتنام عنصر اعتماد است. اعتماد باعث تسهیل همکاری می‌شود. هر چه اعتماد در جامعه‌ای بالاتر باشد احتمال همکاری هم بیشتر خواهد بود و خود همکاری نیز اعتماد ایجاد می‌کند. اعتماد که یکی از عناصر ضروری تقویت همکاری است عنصر غیر اختیاری و ناآگاهانه نمی‌باشد. اعتماد مستلزم پیش‌بینی رفتار بازیگر مستقل است. « شما برای انجام دادن کاری صرفاً به این دلیل که فردی (یا نهادی) می‌گوید آن را انجام خواهد داد به او اعتماد نمی‌کنید؛ بلکه شما تنها به این دلیل به او اعتماد می‌کنید، که با توجه به شناختتان از خلق و خوی او، انتخاب‌های ممکن او تبعاتشان و توانایی او حدس می‌زنید که او انجام دادن این کار را بر خواهد گزید» (پاتنام، ۱۳۸۰: ۱۱۴).

وی در چگونگی فرآیند تبدیل اعتماد فردی به اعتماد اجتماعی معتقد است که اعتماد اجتماعی در جوامع مدرن پیچیده از دو منبع مرتبط، یعنی هنجارهای معامله‌ی متقابل و شبکه‌های مدنی ناشی می‌شود. وی در بحث تقدم و تأخر سه عامل مذکور که منابع سرمایه‌ی اجتماعی را می‌سازند، معتقد است: اعتماد اجتماعی به هنجارهای معامله‌ی

متقابل، شبکه‌های مشارکت مدنی و همکاری موفقیت‌آمیز، متقابلاً یکدیگر را تقویت می‌کنند. وجود نهادهای همکاری جویانه کارآمد، مستلزم مهارت‌ها و اعتماد بین اشخاص می‌باشند، اما آن مهارت‌ها و این اعتماد نیز به نوبه‌ی خود به وسیله‌ی همکاری سازمان یافته تلقین می‌شوند. هنجارها و شبکه‌های مشارکت مدنی به رفاه اقتصادی کمک می‌نمایند و به نوبه‌ی خود نیز توسط این رفاه تقویت می‌شوند. وی به یک نوع «تحلیل تعادلی» بجای تحلیل خطی در رابطه این سه عنصر با یکدیگر معتقد است. پاتنام برعکس بورديو سرمایه‌ی اجتماعی را منبعی نمی‌داند که دسترسی آن از طرف یک گروه دسترسی دیگر افراد را محدود کند بلکه منبعی می‌داند که امکان عمل افراد را بیشتر می‌کند به همین علت او بر این مقوله رویکردی مثبت دارد. با این وجود او بیان می‌کند که «به هر حال سهم بردن از سرمایه‌ی اجتماعی قابل ستایش است، البته در انتزاع، موضوع دیگری است». اثر او در مورد جامعه‌ی آمریکا گرایش به اینکه سرمایه‌ی اجتماعی را بعنوان معرف عمل مدنی و همچنین اندازه‌ی جامعه‌پذیری گسترده در سلامتی متقابل شکل بدهد، می‌باشد. او همچنین سرمایه‌ی اجتماعی را منبع تملک افراد به کمک گروه‌ها، تمرکز هنجارها و اعتماد عنوان معرف سرمایه‌ی اجتماعی در محرومیت از شبکه‌ها انتقال می‌داند. در تلاش‌های اخیر در تعریف سرمایه‌ی اجتماعی این مفهوم را بعنوان کالای عمومی در نظر می‌گیرند. بعد دیگر مورد توجه پاتنام ارتباط رفاه اجتماعی با سرمایه‌ی اجتماعی است. او بر این باور است که هر چه دایره‌ی رفاه اجتماعی در جامعه‌ای گسترده‌تر و عادلانه‌تر باشد دایره‌ی سرمایه‌ی اجتماعی گسترده‌تر می‌شود. عبارتی سرمایه‌ی اجتماعی درون گروهی به سرمایه‌ی اجتماعی برون گروهی بدل می‌شود. چنانچه در کشورهایی که الگوی سوسیال دموکراتیک سیاست‌های رفاهی دارند بیشترین سطح سرمایه‌ی اجتماعی مشاهده می‌شود. در دموکراسی‌های پیشرفته‌ی غربی و اعتماد اجتماعی و عضویت گروه با بزرگی دولت همبستگی مثبت دارد. به نظر می‌رسد سرمایه‌ی اجتماعی در دولت‌های رفاهی اسکانداویوی که دارای مخارج رفاهی زیادی هستند بیشتر است « (تاج‌بخش، ۱۳۸۳: ۲۲۹). پاتنام بالأخص در کتاب «بولینگ یک نفره» و مقالات بعدی‌اش بیش از اندازه دامنه‌ی مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی را محدود ساخته و توجه خود را عمدتاً معطوف عضویت در انجمن‌ها - که فقط آن را منبعی برای سرمایه‌ی اجتماعی می‌داند - و هنجارهایی چون «اعتماد و داد و ستد متقابل» آنها را به مثابه چیزی همچون سرمایه‌ی انسانی تلقی کرده است (زیرا آنها را به افراد و نه روابط اجتماعی نسبت می‌دهد) و نهایتاً فقط به مسئله‌ی

کالا محدود نموده و سرمایه‌ی اجتماعی را تولید کننده‌ی ثانوی مشارکت مدنی می‌داند (استوربرگ، ۲۰۰۲: ۳۸۶).

پاتنام همچنین در این کتاب متذکر شده است «رشد کودک به شدت تحت تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی است» و ادامه می‌دهد: «حضور سرمایه‌ی اجتماعی با نتایج مثبت متعددی خصوصاً در امر آموزش مرتبط دانسته شده است». بر طبق نظر وی در این کتاب، این نتایج مثبت حاصل سرمایه‌ی اجتماعی والدین در اجتماع هستند. در ایالاتی که سطح سرمایه‌ی اجتماعی بالاتر است، موفقیت تحصیلی نیز بیشتر است. وجه مشترک این ایالات در این است که در آنها والدین مشارکت بیشتری در امر تحصیل فرزندان خود دارند. هر جا که والدین مشارکت بیشتری در فرایند آموزش فرزندان داشته‌اند، معلمان موارد کمتری از بدرفتاری همچون حمل سلاح در مدرسه، درگیری فیزیکی، فرار از مدرسه و بطور کلی بی‌تفاوتی نسبت به تحصیل گزارش کرده‌اند. با استناد به دیدگاه پوتنام و سایر مدارک، برای درک رابطه‌ی بین سرمایه‌ی اجتماعی و آموزش، باید میزان مشارکت والدین در امور آموزش و مدرسه و میزان سرمایه‌ی اجتماعی موجود در یک اجتماع را تعیین کرد. کلمن با نقل قول از کتاب پوتنام متذکر شده است که ما نباید قرار گرفتن جوان‌ترها در حصر افراد بالغ نزدیک به آنها - یعنی در رده‌ی اول و مهم‌تر از همه اعضاء خانواده - و سپس سایر افراد اجتماع را کم اهمیت بدانیم (پاتنام، ۱۳۸۰: ۱۳۱).

با توجه به اهداف در این پژوهش فرضیه‌هایی ایجاد شده‌اند که به قرار ذیل می‌باشد.

فرضیه‌های پژوهش

- ۱- به نظر می‌رسد سرمایه‌ی اجتماعی بر سرمایه‌ی فرهنگی تأثیر دارد.
- ۲- به نظر می‌رسد اعتماد عمومی بر سرمایه‌ی فرهنگی تأثیر دارد.
- ۳- به نظر می‌رسد آگاهی بر سرمایه‌ی فرهنگی تأثیر دارد.
- ۴- به نظر می‌رسد مشارکت اجتماعی بر سرمایه‌ی فرهنگی تأثیر دارد.

روش‌شناسی پژوهش

نمونه‌گیری خوشه‌ای شامل تشکیل گروه‌ها یا خوشه‌هایی مناسب از واحدهای نمونه‌گیری و سپس انجام آمارگیری از تمام یا بخشی از واحدهای خوشه انتخاب شده می‌باشد. هنگامی از این نوع نمونه‌گیری استفاده می‌شود که جامعه‌ی مورد پژوهش از دسته‌های جداگانه‌ای تشکیل شود و عناصر آن جامعه در این دسته‌ها توزیع شده باشد.

موقعی که خوشه‌ها بزرگ هستند، شمارش آنها بطور کامل مشکل است. در عین حال نیازی نیست تا اطلاعات مربوط به هر عضو خوشه‌های نمونه جمع‌آوری شود. می‌توان بعداً نمونه‌ای از هر یک از خوشه‌های منتخب انتخاب کرد. این روش، نمونه‌گیری از نمونه یا نمونه‌گیری دو مرحله‌ای نامیده می‌شود؛ بنابراین یک نمونه‌گیری خوشه‌ای دو مرحله‌ای ابتدا بوسیله‌ی انتخاب یک نمونه‌ی احتمالی از خوشه‌ها و سپس اخذ یک نمونه‌ی احتمالی از اعضای خوشه‌ی نمونه (یک نمونه از هر خوشه‌ی منتخب) حاصل می‌شود. در هر مرحله، نمونه‌گیری از نوع تصادفی ساده خواهد بود، در این پژوهش تمام شهرستان‌ها بعنوان نمونه و سپس از مدارس داخل هر شهرستان نمونه‌گیری کرده و بعد از انجام این مرحله به نسبت تعداد معلمان در هر مدرسه نمونه‌گیری تصادفی گرفته شد و به آن تعداد از آزمودنی‌ها در این پژوهش پرسشنامه توزیع می‌گردد. مزیت اصلی این روش آن است که چارچوبی که بایستی فراهم آورد، تنها برای مدارسی است که در نمونه قرار دارند و آمارگیری ارزان‌تر تمام می‌شود، زیرا بررسی بایستی تنها در مورد مدرسه‌های مرحله‌ی اول نمونه‌گیری به عمل آید. نظارت بر آمارگیری نیز موقعی که نمونه‌گیری تنها به چند خوشه‌ی محدود شود نسبتاً آسان است (همان: ۵۷۷).

در پژوهش حاضر جامعه‌ی آماری یا جمعیت نمونه، هر یک از معلمان (۴۰-۲۵) ساله استان همدان و شهرهای تابع آن، واحد آماری می‌باشند که در مجموع مشتمل بر ۲۰۳۷۰ نفر می‌باشند. به منظور تعیین حجم نمونه، از فرمول کوکران استفاده گردید که مطابق با این فرمول و ۹۵٪ اطمینان ۰/۵ خطا، ۳۷۶ نفر بعنوان نمونه‌ی پژوهش انتخاب شده‌اند و همچنین برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از دو نرم‌افزار *SPSS*^۱ و *AMOS*^۲ نسخه‌ی ۲۳ و از آزمون رگرسیون خطی و تحلیل مسیر برای سنجش تأثیرات متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته استفاده گردیده است.

یافته‌ها، تجزیه، تحلیل و تفسیر داده‌ها

آزمون فرضیه‌ی اول: بنظر می‌رسد سرمایه‌ی اجتماعی بر سرمایه‌ی فرهنگی تأثیر دارد.

نتایج به دست آمده از آزمون این فرضیه که با استفاده از آزمون رگرسیون خطی به شیوه‌ی اینتر سنجش شده است به شرح زیر است:

^۱ Statistical Package for Social Science

^۲ Analysis of Moment Structures

جدول ۱: ضریب تعیین رگرسیون

مدل	ضریب همبستگی چندگانه	ضریب تعیین	ضریب تعدیل	خطای انحراف از برآورد	دوربین واتسون
	۰/۴۹۵	۰/۲۱۱	۰/۲۰۹	۱/۰۸۴	۱/۸۶۳

نتایج جدول فوق مربوط به ضریب تعیین رگرسیون بین متغیر سرمایه‌های اجتماعی با سرمایه‌های فرهنگی معلمان است. نتایج نشان می‌دهد میزان R^2 برابر با ۰/۲۱۱ می‌باشد که این میزان نشان می‌دهد ۲۱ درصد از تغییرات موجود در سرمایه‌های فرهنگی معلمان ناشی از سرمایه‌های اجتماعی آنان است. عبارتی ۲۱ درصد از تغییرات متغیر وابسته، توسط متغیر مستقل قابل تبیین است. آماره‌ی دوربین واتسون، آزمون استقلال خطاها (تفاوت بین مقادیر واقعی و مقادیر پیش‌بینی شده توسط معادله‌ی رگرسیون) را انجام داده و چون مقدار آماره‌ی آزمون دوربین واتسون (۱/۸۶۳) در فاصله‌ی ۱/۵ تا ۲/۵ قرار دارد، فرض عدم وجود همبستگی بین خطاها رد نمی‌شود و می‌توان از رگرسیون استفاده کرد، چون این فرض یکی از فرضیات انجام رگرسیون است.

جدول ۲: تحلیل واریانس

مدل رگرسیون	مجموع مجزورات	درجه‌ی آزادی	میانگین مجزورات	F	سطح معنی‌داری
رگرسیون	۱/۱۷۶	۱	۱/۱۷۶		
باقی‌مانده	۴/۳۹۴	۳۷۴	۰/۰۱۲	۱۰۰۰/۰۹	۰/۰۰۱
کل	۵/۵۷	۳۷۵			

جدول تحلیل واریانس فوق نتایج ضریب تعیین رگرسیون نشان می‌دهد F مشاهده شده ($F=۱۰۰/۰۹$) در سطح آلفای ۰/۰۰۱ درصد معنادار بوده و فرض صفر رد می‌شود، در نتیجه ضریب تعیین رگرسیون قابل تأیید است.

جدول ۳: معادله‌ی خط رگرسیون

سطح معناداری	t	بتای غیر استاندارد		مدل رگرسیون
		بتای استاندارد	خطای معیار	
۰/۰۰۱	۱۲/۲۰۶	۰/۴۵۹	۰/۱۳۷	عرض از مبدا (a)
۰/۰۰۱	۱۰		۰/۰۳۶	سرمایه‌ی اجتماعی

جدول بتا در فوق نتایج نهایی رگرسیون را نشان می‌دهد و با توجه به این جدول می‌توان معادله‌ی خط رگرسیون را ترسیم کرد:

$$\text{سرمایه‌ی فرهنگی معلمان} = ۱/۶۷۲ + ۰/۳۵۸(\text{سرمایه‌ی اجتماعی})$$

نتایج جدول فوق نشان می‌دهد متغیر سرمایه‌ی اجتماعی دارای قدرت قابل تأثیر بر سرمایه‌ی فرهنگی معلمان است و این تأثیر قابل پیش‌بینی نیز می‌باشد؛ به این صورت که به ازاء یک واحد افزایش در سرمایه‌ی اجتماعی معلمان، به میزان ۴۶ درصد، سرمایه‌ی فرهنگی آنان افزایش می‌یابد و این به معنای آن است که هر چه میزان سرمایه‌ی اجتماعی در معلمان بیشتر باشد، سرمایه‌ی فرهنگی آنان ارتقاء خواهد یافت. در نتیجه می‌توان فرض صفر را رد و فرض مقابل را تأیید نمود و چنین نتیجه‌گیری نمود که؛ سرمایه‌ی اجتماعی بر سرمایه‌ی فرهنگی تأثیر دارد.

آزمون فرضیه‌ی دوم: به نظر می‌رسد اعتماد عمومی بر سرمایه‌ی فرهنگی تأثیر دارد. نتایج بدست آمده از آزمون این فرضیه که با استفاده از آزمون رگرسیون خطی به شیوه‌ی اینتر سنجش شده است به شرح زیر است:

جدول ۴: ضریب تعیین رگرسیون

مدل	ضریب همبستگی چندگانه	ضریب تعیین	ضریب تعدیل	خطای انحراف از برآورد	دوربین واتسون
	۰/۳۸۹	۰/۰۸۳	۰/۰۸۱	۰/۱۱۶	۱/۸۶۵

نتایج جدول فوق مربوط به ضریب تعیین رگرسیون بین متغیر اعتماد عمومی با سرمایه‌ی فرهنگی معلمان است. نتایج نشان می‌دهد میزان R^2 برابر با ۰/۰۸۳ می‌باشد که این میزان نشان می‌دهد ۸ درصد از تغییرات موجود در سرمایه‌ی فرهنگی معلمان ناشی از اعتماد عمومی است. به عبارتی ۸ درصد از تغییرات متغیر وابسته، توسط متغیر مستقل قابل تبیین است. آماره‌ی دوربین واتسون، آزمون استقلال خطاها (تفاوت بین مقادیر واقعی و مقادیر پیش‌بینی شده توسط معادله‌ی رگرسیون) را انجام داده و چون مقدار آماره‌ی آزمون دوربین واتسون (۱/۸۶۵) در فاصله‌ی ۱/۵ تا ۲/۵ قرار دارد، فرض عدم وجود همبستگی بین خطاها رد نمی‌شود و می‌توان از رگرسیون استفاده کرد، چون این فرض یکی از فرضیات انجام رگرسیون است.

جدول ۵: تحلیل واریانس

سطح معنی داری	F	میانگین مجزورات	درجه‌ی آزادی	مجموع مجزورات	مدل رگرسیون
۰/۰۰۱	۳۴/۰۵۳	۰/۴۶۵	۱	۰/۴۶۵	رگرسیون
		۰/۰۱۴	۳۷۴	۵/۱۰۵	باقی مانده
			۳۷۵	۵/۵۷	کل

جدول تحلیل واریانس فوق نتایج ضریب تعیین رگرسیون نشان می‌دهد F مشاهده شده ($F=۳۴/۰۵۳$) در سطح آلفای ۰/۰۰۱ درصد معنادار بوده و فرض صفر رد می‌شود، در نتیجه ضریب تعیین رگرسیون قابل تأیید است.

جدول ۶: معادله‌ی خط رگرسیون

سطح معناداری	t	بتای غیر استاندارد		مدل رگرسیون
		بتای استاندارد	خطای معیار	
۰/۰۰۱	۴۶/۵۵	۰/۲۸۹	۰/۰۵۸	عرض از مبدا (a)
۰/۰۰۱	۵/۸۳۵		۰/۰۲۲	سرمایه‌ی اجتماعی

جدول فوق نتایج نهایی رگرسیون را نشان می‌دهد و با توجه به این جدول می‌توان معادله‌ی خط رگرسیون را ترسیم کرد:

$$\text{سرمایه‌ی فرهنگی معلمان} = ۰/۱۳ + ۲/۷۰۵ (\text{اعتماد عمومی})$$

نتایج جدول فوق نشان می‌دهد متغیر اعتماد عمومی دارای قدرت قابل تأثیر بر سرمایه‌ی فرهنگی معلمان است و این تأثیر قابل پیش‌بینی نیز می‌باشد؛ به این صورت که به ازاء یک واحد افزایش در اعتماد عمومی، به میزان ۲۹ درصد، سرمایه‌ی فرهنگی معلمان افزایش می‌یابد و این به معنای آن است که هر چه میزان اعتماد عمومی در معلمان بیشتر باشد، سرمایه‌ی فرهنگی آنان ارتقاء خواهد یافت. در نتیجه می‌توان فرض صفر را رد و فرض مقابل را تأیید نمود و چنین نتیجه‌گیری نمود که؛ اعتماد عمومی بر سرمایه‌ی فرهنگی تأثیر دارد.

آزمون فرضیه‌ی سوم: به نظر می‌رسد آگاهی بر سرمایه‌ی فرهنگی تأثیر دارد. نتایج بدست آمده از آزمون این فرضیه که با استفاده از آزمون رگرسیون خطی به شیوه‌ی اینتر سنجش شده است به شرح زیر است:

جدول ۷: ضریب تعیین رگرسیون

مدل	ضریب همبستگی چندگانه	ضریب تعیین	ضریب تعدیل	خطای انحراف از برآورد	دوربین واتسون
	۰/۴۲۸	۰/۱۸۳	۰/۱۸۱	۰/۱۱	۱/۷۷۹

نتایج جدول فوق مربوط به ضریب تعیین رگرسیون بین متغیر آگاهی با سرمایه‌ی فرهنگی معلمان است. نتایج نشان می‌دهد میزان R^2 برابر با ۰/۱۸۳ می‌باشد که این میزان نشان می‌دهد ۱۸ درصد از تغییرات موجود در سرمایه‌ی فرهنگی معلمان ناشی از آگاهی است. عبارتی ۱۸ درصد از تغییرات متغیر وابسته، توسط متغیر مستقل قابل تبیین است. آماره‌ی دوربین واتسون، آزمون استقلال خطاها (تفاوت بین مقادیر واقعی و مقادیر پیش‌بینی شده توسط معادله‌ی رگرسیون) را انجام داده و چون مقدار آماره‌ی آزمون دوربین واتسون (۱/۷۷۹) در فاصله‌ی ۱/۵ تا ۲/۵ قرار دارد، فرض عدم وجود همبستگی بین خطاها رد نمی‌شود و می‌توان از رگرسیون استفاده کرد، چون این فرض یکی از فرضیات انجام رگرسیون است.

جدول ۸: تحلیل واریانس

مدل رگرسیون	مجموع مجزورات	درجه‌ی آزادی	میانگین مجزورات	F	سطح معنی‌داری
رگرسیون	۱/۰۲۲	۱	۱/۰۲۲	۸۴/۰۵	۰/۰۰۱
باقی‌مانده	۴/۵۴۸	۳۷۴	۰/۰۱۲		
کل	۵/۵۷	۳۷۵			

جدول تحلیل واریانس فوق نتایج ضریب تعیین رگرسیون نشان می‌دهد F مشاهده شده ($F=۸۴/۰۵$) در سطح آلفای ۰/۰۰۱ درصد معنادار بوده و فرض صفر رد می‌شود، در نتیجه ضریب تعیین رگرسیون قابل تأیید است.

جدول ۹: معادله‌ی خط رگرسیون

سطح معناداری	t	بتای غیر استاندارد		مدل رگرسیون
		بتای استاندارد	بتا	
۰/۰۰۱	۱۸/۸۲	۰/۱۰۹	۲/۰۴۶	عرض از مبدا (a)
۰/۰۰۱	۹/۱۷	۰/۰۳۸	۰/۳۵۲	سرمایه‌ی اجتماعی

جدول بتا در فوق نتایج نهایی رگرسیون را نشان می‌دهد و با توجه به این جدول می‌توان معادله‌ی خط رگرسیون را ترسیم کرد:

$$\text{سرمایه‌ی فرهنگی معلمان} = ۰/۳۵۲ + ۲/۰۴۶ (\text{آگاهی})$$

نتایج جدول فوق نشان می‌دهد متغیر آگاهی دارای قدرت قابل تأثیر بر سرمایه‌ی فرهنگی معلمان است و این تأثیر قابل پیش‌بینی نیز می‌باشد؛ به این صورت که به ازاء یک واحد افزایش در آگاهی، به میزان ۴۳ درصد، سرمایه‌ی فرهنگی معلمان افزایش می‌یابد و این به معنای آن است که هر چه میزان آگاهی در معلمان بیشتر باشد، سرمایه‌ی فرهنگی آنان ارتقاء خواهد یافت. در نتیجه می‌توان فرض صفر را رد و فرض مقابل را تأیید نمود و چنین نتیجه‌گیری نمود که؛ آگاهی بر سرمایه‌ی فرهنگی تأثیر دارد.

آزمون فرضیه‌ی چهارم: به نظر می‌رسد مشارکت اجتماعی بر سرمایه‌ی فرهنگی تأثیر دارد. نتایج به دست آمده از آزمون این فرضیه که با استفاده از آزمون رگرسیون خطی به شیوه‌ی اینتر سنجش شده است به شرح زیر است:

جدول ۱۰: ضریب تعیین رگرسیون

مدل	ضریب همبستگی چندگانه	ضریب تعیین	ضریب تعدیل	خطای انحراف از برآورد	دوربین واتسون
	۰/۳۰۷	۰/۰۹۴	۰/۰۹۲	۰/۱۱۶	۱/۷۲۴

نتایج جدول فوق مربوط به ضریب تعیین رگرسیون بین متغیر مشارکت اجتماعی با سرمایه‌ی فرهنگی معلمان است. نتایج نشان می‌دهد میزان R^2 برابر با ۰/۰۹۴ می‌باشد که این میزان نشان می‌دهد ۹ درصد از تغییرات موجود در سرمایه‌ی فرهنگی معلمان ناشی از مشارکت اجتماعی است. به عبارتی ۹ درصد از تغییرات متغیر وابسته، توسط متغیر مستقل قابل تبیین است. آماره‌ی دوربین واتسون، آزمون استقلال خطاها (تفاوت بین مقادیر واقعی و مقادیر پیش‌بینی شده توسط معادله‌ی رگرسیون) را انجام داده و چون مقدار آماره‌ی آزمون دوربین واتسون (۱/۷۲۴) در فاصله‌ی ۱/۵ تا ۲/۵ قرار دارد، فرض عدم وجود همبستگی بین خطاها رد نمی‌شود و می‌توان از رگرسیون استفاده کرد، چون این فرض یکی از فرضیات انجام رگرسیون است.

جدول ۱۱: تحلیل واریانس

سطح معنی داری	F	میانگین مجذورات	درجه‌ی آزادی	مجموع مجذورات	مدل رگرسیون
۰/۰۰۱	۳۸/۸۵	۰/۵۲۴	۱	۰/۵۲۴	رگرسیون
		۰/۰۱۳	۳۷۴	۵/۰۴۶	باقی مانده
			۳۷۵	۵/۵۷	کل

جدول تحلیل واریانس فوق نتایج ضریب تعیین رگرسیون نشان می‌دهد F مشاهده شده ($F=۳۸/۸۵$) در سطح آلفای ۰/۰۰۱ درصد معنادار بوده و فرض صفر رد می‌شود، در نتیجه ضریب تعیین رگرسیون قابل تأیید است.

جدول ۱۲: معادله‌ی خط رگرسیون

سطح معناداری	t	بتای غیر استاندارد		مدل رگرسیون
		بتای استاندارد	خطای معیار	
۰/۰۰۱	۴۰/۶۹	۰/۳۰۷	۰/۰۶۵	عرض از مبدا (a)
۰/۰۰۱	۶/۲۳		۰/۰۲۴	سرمایه‌ی اجتماعی

جدول بتا در فوق نتایج نهایی رگرسیون را نشان می‌دهد و با توجه به این جدول می‌توان معادله‌ی خط رگرسیون را ترسیم کرد:

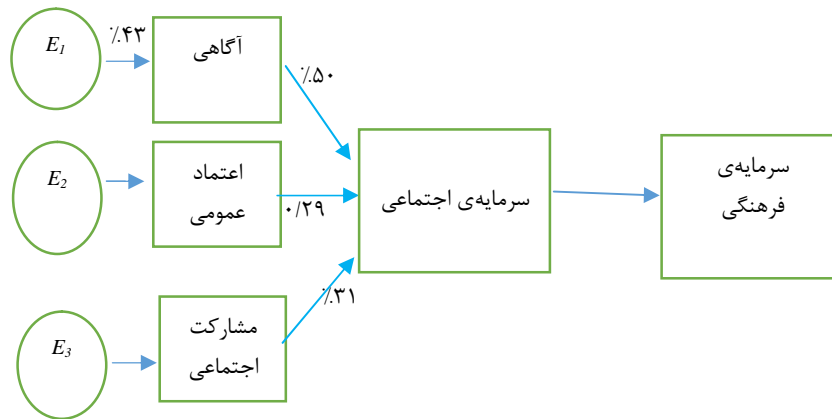
$$\text{سرمایه‌ی فرهنگی معلمان} = ۰/۱۴۹ + ۲/۶۳۹ (\text{مشارکت اجتماعی})$$

نتایج جدول فوق نشان می‌دهد متغیر مشارکت اجتماعی دارای قدرت قابل تأثیر بر سرمایه‌ی فرهنگی معلمان است و این تأثیر قابل پیش‌بینی نیز می‌باشد؛ به این صورت که به ازاء یک واحد افزایش در مشارکت اجتماعی، به میزان ۳۱ درصد، سرمایه‌ی فرهنگی معلمان افزایش می‌یابد و این به معنای آن است که هر چه میزان مشارکت اجتماعی در معلمان بیشتر باشد، سرمایه‌ی فرهنگی آنان ارتقاء خواهد یافت. در نتیجه می‌توان فرض صفر را رد و فرض مقابل را تأیید نمود و چنین نتیجه‌گیری نمود که: مشارکت اجتماعی بر سرمایه‌ی فرهنگی تأثیر دارد.

نمودار تحلیل مسیر

بر اساس این نتایج می‌توان نمودار تحلیل مسیر این رگرسیون را به شکل زیر طراحی نمود:

نمود:

مدل فوق نشان می‌دهد که تمامی مسیرهای مدل پژوهش از معناداری برخوردار هستند، زیرا معیار معناداری این مسیرها کوچک‌تر از آستانه‌ی ۰/۰۵ در سطح اطمینان ۹۵ درصد است. همچنین می‌توان نتیجه گرفت که تمامی فرضیات پژوهش مورد تأیید قرار می‌گیرند. این نتایج نشانگر آن است که در مجموع این مدل از برازش مناسب برخوردار است و در مجموع تمامی متغیرهای مستقل به میزان ۰/۲۹ یا ۳۰ درصد از سرمایه فرهنگی معلمان را تبیین و پیش‌بینی می‌نماید.

خلاصه و نتیجه‌گیری

در فرضیه‌ی اول تحقیق به بررسی رابطه‌ی بین سرمایه‌ی اجتماعی با سرمایه‌ی فرهنگی معلمان پرداخته شد. نتایج بدست آمده از آزمون فرضیه‌ی اصلی تحقیق نشان‌گر آن است که با استناد به میزان ضریب تعیین بدست آمده، ۲۱ درصد از تغییرات موجود در سرمایه‌ی فرهنگی معلمان ناشی از سرمایه‌ی اجتماعی آنان است و با استناد به بتای به دست آمده، متغیر سرمایه‌ی اجتماعی دارای قدرت قابل تأثیر بر سرمایه‌ی فرهنگی معلمان است و این تأثیر قابل پیش‌بینی نیز می‌باشد؛ به این صورت که به ازاء یک واحد افزایش در سرمایه‌ی اجتماعی آنان، به میزان ۵۰ درصد، سرمایه‌ی فرهنگی معلمان افزایش می‌یابد و این به معنای آن است که هر چه میزان سرمایه‌ی اجتماعی معلمان بیشتر باشد، سرمایه‌ی فرهنگی آنان بیشتر خواهد شد. بنابراین نتایج در فرضیه‌های اصلی اول و دوم، سرمایه‌ی اجتماعی بیش از سرمایه‌ی اقتصادی بر سرمایه‌ی فرهنگی معلمان تأثیر دارد.

در فرضیه‌ی دوم تحقیق به بررسی اثرگذاری اعتماد عمومی معلمان به سرمایه‌ی فرهنگی بعنوان بعد اول سرمایه‌ی اجتماعی پرداخته شده است. نتایج بدست آمده از آزمون این فرضیه نشان گر آن است که با استناد به میزان ضریب تعیین به دست آمده، ۸ درصد از تغییرات موجود در سرمایه‌ی فرهنگی معلمان ناشی از اعتماد عمومی آنان است و با استناد به بتای به دست آمده، متغیر مزبور دارای قدرت قابل تأثیر بر سرمایه‌ی فرهنگی معلمان بوده و این تأثیر قابل پیش‌بینی می‌باشد؛ به این صورت که به ازاء یک واحد افزایش در اعتماد عمومی، به میزان ۲۹ درصد، سرمایه‌ی فرهنگی معلمان افزایش می‌یابد و این به معنای آن است که هر چه میزان اعتماد عمومی معلمان بیشتر باشد، سرمایه‌ی فرهنگی آنان بیشتر خواهد شد.

در فرضیه‌ی سوم تحقیق به بررسی اثرگذاری آگاهی معلمان به سرمایه‌ی فرهنگی بعنوان بعد دوم سرمایه‌ی اجتماعی پرداخته شده است. نتایج به دست آمده از آزمون این فرضیه نشان گر آن است که با استناد به میزان ضریب تعیین به دست آمده، ۱۸ درصد از تغییرات موجود در سرمایه‌ی فرهنگی معلمان ناشی از آگاهی آنان است و با استناد به بتای به دست آمده، متغیر مزبور دارای قدرت قابل تأثیر بر سرمایه‌ی فرهنگی معلمان بوده و این تأثیر قابل پیش‌بینی می‌باشد؛ به این صورت که به ازاء یک واحد افزایش در آگاهی معلمان، به میزان ۴۳ درصد، سرمایه‌ی فرهنگی معلمان افزایش می‌یابد و این به معنای آن است که هر چه میزان آگاهی معلمان بیشتر باشد، سرمایه‌ی فرهنگی آنان بیشتر خواهد شد.

در فرضیه‌ی چهارم تحقیق به بررسی اثرگذاری مشارکت اجتماعی معلمان به سرمایه‌ی فرهنگی بعنوان بعد سوم سرمایه‌ی اجتماعی پرداخته شده است. نتایج بدست آمده از آزمون این فرضیه نشان گر آن است که با استناد به میزان ضریب تعیین به دست آمده، ۹ درصد از تغییرات موجود در سرمایه‌ی فرهنگی معلمان ناشی از مشارکت اجتماعی آنان است و با استناد به بتای به دست آمده، متغیر مزبور دارای قدرت قابل تأثیر بر سرمایه‌ی فرهنگی معلمان بوده و این تأثیر قابل پیش‌بینی می‌باشد؛ به این صورت که به ازاء یک واحد افزایش در مشارکت اجتماعی، به میزان ۳۱ درصد، سرمایه‌ی فرهنگی معلمان افزایش می‌یابد و این به معنای آن است که هر چه میزان مشارکت اجتماعی معلمان بیشتر باشد، سرمایه‌ی فرهنگی آنان بیشتر خواهد شد.

فهرست منابع:

- اسمیت، فیلیپ (۱۳۷۸). درآمدی بر نظریه‌ی فرهنگی معاصر، حسن پویان، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، چاپ دوم.
- بیلینگتون، روزاموند و همکاران (۱۳۸۰). فرهنگ و جامعه، تهران: انتشارات قطره.
- پاتنام، رابرت (۱۳۸۰). دموکراسی و سنت‌های مدنی، ترجمه‌ی محمدتقی دلفروز، انتشارات روزنامه‌ی سلام، تهران.
- تاج‌بخش؛ غلامرضا (۱۳۸۳). سرمایه‌ی اجتماعی و مشارکت در شوراها در استان فارس، معاونت امور اجتماعی و شوراهای وزارت کشور.
- دلاور، علی، (۱۳۸۶). مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی، انتشارات رشد.
- شریفیان ثانی، مریم (۱۳۸۰). "سرمایه‌ی اجتماعی مفاهیم اصلی و چارچوب نظری"، فصلنامه‌ی رفاه اجتماعی، سال اول.
- صالحی امیری، سید رضا (۱۳۸۶). مفاهیم و نظریه‌ی فرهنگی، تهران، انتشارات ققنوس.
- میرشاه جعفری، ابراهیم؛ عابدی، محمدرضا؛ دریکوندی، هدایت‌الله (۱۳۸۱). تازه‌های علوم شناختی، شماره‌ی ۳.

Dumais, Susan A. (2002). "Cultural Capital, Gender, and School Success: The Role of Habitu", *Sociology of education*, Vol. 75 (1): 44-68.

Harker, P. T. (2002). *Educacion and cultural capital in havker, maher, I, (Eds) t an interoduction the work of pier Bourdieu: the practice if theory*, macmilan press T londonb.

Lin, N. (2001). "Building a Network Theory of Social Capital", In *Social Capital: Theory and Research*. N. Lin, R. S. Burt and K. S. Cook (Eds). New York, Aldine de Gruyter: 3-29.

Storberg, G. (2002). "The Evolution of capital theory: A critique of a theory of social capital Implicaions for HRD", *Human Resource Development Review*; 1; 468.